

Məktəbdə məktəbəqədər təhsil

İlahə Rəsulova: Valideynlər bu fəaliyyətin əsas komponentidir

Ruhhiyyə DAŞSALAHLI

Bir aydan çoxdur ki, yeni tədris ili start götürüb. Məktəb yaşında olan bütün uşaqlar məktəbdədirlər. Ancaq elə məktəblər var ki, orada sadəcə məktəb yaş çatanlar yox, elə çatmayanlar üçün də sinif otağı ayrılıb. Xüsusən kənd məktəblərində ayrılan həmin siniflərdə hər gün 2 saat ərzində 20-22 nəfərdən ibarət 3-4 yaşlı uşaqlardan təşkil edilən qruplara müxtəlif oyunlar, əyləncəli yollarla qaydalar asılır. Valideynlərin prosesə fəal qoşulması nəticəsində həmin qaydaların ailədə də qüvvədə olması və körpələrin yeni öyrəndikləri qaydaları alışqanlıq kimi qəbul etməsi təmin edilir.

Söhbət Təhsil Nazirliyi tərəfindən 2017-ci ilin oktyabr ayından etibarən UNICEF və Avropa İttifaqının maliyyə dəstəyi ilə yaradılan icma əsaslı məktəbəqədər uşaq təhsil mərkəzlərindən gedir. İcma əsaslı məktəbəqədər təhsil layihəsinin meneceri İlahə Rəsulova "Azərbaycan müəllimi" qəzetinə müsahibəsində tədris mərkəzlərindəki yeniliklərdən danışdı.

Şagird nailiyyətlərinə təsir edən komponent

Məktəbəqədər uşaq təhsil mərkəzlərində bugünkü nəzərə nədən ibarətdir?

Şagirdlərin müxtəlif fənlər üzrə nailiyyətlərini qiymətləndirən müxtəlif beynəlxalq qiymətləndirmələr mövcuddur. Oxuyub-anlama ilə bağlı olan PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study), riyaziyyat və təbiət elmləri üzrə orta təhsilin keyfiyyətini qiymətləndirmək üçün tətbiq olunan TIMSS (Trends in Mathematics and Science Study), müxtəlif ölkələrin şagirdlərinin oxu, riyaziyyat və təbiət elmləri üzrə bacarıqlarının, eyni zamanda müxtəlif tipli problemləri həlləmə qabiliyyətlərinin qiymətləndirilməsi məqsədi ilə aparılan PISA (Program for International Student Assessment-Şagird nailiyyətlərinin beynəlxalq qiymətləndirilməsi proqramı) uşağın akademik nailiyyətlərinə təsir edən faktorları araşdırır.

Məsələn, IV sinif şagirdlərinin oxuyub-anlama nailiyyətlərini ölçən beynəlxalq qiymətləndirmə buna təsir edən faktorları da ölçür. Həmin faktorlardan biri də uşaqların məktəbəqədər təhsilə cəlb olunmasıdır. Bunu nəzərə alaraq 2017-ci ildən Avropa İttifaqı və UNICEF-in maliyyə dəstəyi ilə ölkəmizdə pilot layihəyə start verilib. Məlumdur ki, Azərbaycan ərazisində bacarıqların paylanması qeyri-bərabər olduğundan, uşaq bacarıqlarının olmadığı, ya da sayca azlıq təşkil etdiyi rayon və kəndlərdə icma əsaslı təhsil mərkəzlərinin açılmasına qərar verilib. Artıq iki ildir ki, ölkəmizdə məktəbəqədər təhsil müəssisələri ilə əhatə olunmayan yerlərdə məktəb bu funksiyamı öz üzərinə götürür. 3-4 yaşlı uşaqlar məktəblərdə məktəbəqədər təhsilə cəlb olunurlar. Bununla da məktəbəqədər təhsilin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasında vətəndaş cəmiyyəti nümayəndələri və icma əsaslı qrupların, o cümlədən valideynlərin rolu artır. Layihəyə UNICEF-in dəstəyi ilə 50 icma əsaslı qrupla 2017-ci ilin oktyabrından start verilib. 2018-ci ilin oktyabrında Avropa İttifaqı da qoşulub. "İcma əsaslı məktəbəqədər təhsil" pilot layihəsi əsasında ilkin mərhələdə 14 şəhər və rayonda yerləşən ümumi təhsil müəssisələrinin bazasında 95 icma əsaslı məktəbəqədər uşaq təhsil mərkəzləri fəaliyyət göstərilib. Ötən müddət ərzində müşahidə edilən uğurlu fəaliyyət və əldə edilən müsbət nəticələr əsasında belə mərkəzlərin sayının artırılmasına qərar verilib. Belə ki, 2019-cu ilin oktyabr ayından 32 şəhər və rayonda ümumi təhsil müəssisələrinin bazasında 250 icma əsaslı uşaq tədris mərkəzləri

qədər texniki baza var. Yeni qruplar əvvəlkiyə nəzərdə tutulduğundan əlavə xərc tələb edilmir. Tutaq ki, plastilin və uşaqların istifadə etdiyi bəzi ləvazimatların sayını küzi artırmaqla tələbatı ödəyə bilərik. 32 rayon və şəhərdə əvvəlki pilot qruplarını da nəzərə alsaq, 320 icma əsaslı məktəbəqədər təhsil mərkəzi fəaliyyət göstərir. Noyabr və dekabr aylarında yeni seçilmələr başlayacağıq və növbəti tədris ilindən yeni mərkəzlərin sayını 500-ə çatdırmağı planlaşdırırıq.

Mərkəzlər harada açılır?

İlk növbədə bağca olmayan kəndlərdə, rayon mərkəzlərində. Hətta dağ kəndlərində, sərhəd bölgələrində yerləşən mərkəzlər belə var. Rayon mərkəzindən 40 kilometr uzaqlıqda olan kənddəki icma əsaslı təhsil mərkəzinə getmək əməkdaşlarımız üçün ciddi çətinliklər yaradıb. Yaxud, mərkəzlərdən birinə getmək üçün əməkdaşlarımız çay keçməli olublar. Başqa bir kənd isə Tərtərin sərhəd kəndidir. Həmin mərkəzə getmək üçün hərbi postdan icazə almalı olduq. Biz belə çətinliklərə baxmırıq. Harada ehtiyac varsa, biz ordayıq. Mərkəzin harada yerləşməsi problem olmasa da, məktəbdə boş sinifin yoxluğu icma əsaslı qrup açmağa əngəl ola bilər. Belə ki, kriteriyalardan biri məktəbdə mütləq boş otağın olması

- Psixoloji test ilk dəfə keçirilir?

Bəli. Mərkəzlərin və seçiləcək əlavə xərc tələb edilmir. Tutaq ki, şəxslərin sayı artdığından namizədlərin psixoloji testdən keçirilməsi zərurət təşkil edirdi. Çünki sadəcə 10 dəqiqəlik müsahibə ilə tərbiyəçi-müəllimlərlə bağlı qərar vermək çətin idi. Hətta psixoloji test nəticələrində orta səviyyədə olan namizədlərin bəzilərinin müsahibə vaxtı bu işə uyğun olmadıqlarını gördük.

- Namizədlər təhsilli şəxslərdirmi?

Təbii ki, namizədlərin pedaqoji təhsilinin olması tələblərdən biridir. Ancaq reallığı nəzərə alanda, bu tələb göz yummalı olur. Nəinki pedaqoji ali təhsil, eləcə də kollec təhsili olan namizədlər, hətta orta ümumi təhsilli şəxslər belə seçilə bilər. İdeal mütəxəssis axtarmasaq da, müəyyən potensialı olanları seçirik. Hesab edirik ki, həmin potensialı düzgün yönləndirmək bizim təlimçilərdən, mentorlardan asılı olacaq. Gələcəkdə onların erkən uşaq inkişafı ilə bağlı daha dərin biliklər əldə etməsi üçün müəyyən planlar da var.

- İcma əsaslı təhsil artıq 2 ildir həyata keçirilir. Elan verildən sonra müşahidələriniz nə göstərdi, mərkəzlərin açılacağı kəndlərdə 2 ildir davam edən bu proseslə bağlı məlumatlılıq nə səviyyədedir?

Sinfin dizaynı məqsədyönlü olmalıdır. Məsələn, bir tərəfdə oxu guşəsi yaradılmalıdır. Mütləmədi olaraq məktəblərə nağıl kitabları göndəririk. Həmin kitablarla guşəni zənginləşdirə bilərlər. Yaxud, musiqi guşəsi olmalıdır. Bu guşəyə də musiqi ilə bağlı şəkillər, musiqi aləti qoymaq olar. "Musiqi aləti" deyəndə, mağazadan hər hansı musiqi alətini almalı nəzərdə tutulmur.

dir. Məktəbdə uşaqların təhlükəsiz şəraitdə təhsil alması təmin edilməlidir. Məsələn, elektrik xətləri üzərdə olan sinif otaqlarında cari təmir işləri aparıldıqdan sonra uşaqları həmin sinifə buraxdıq. Bir neçə belə məktəbdə təmir işləri gördük.

İcma əsaslı təhsil mərkəzlərinin müəllimləri

- Müəllim seçimində kimlərə üstünlük verilir?

Mərkəzin yeri müəyyənləşənə qədər sonra müəllimlər seçilir. Bu məqsədlə mərkəzlərin açılacağı kəndlərdə elanlar veririk. Elanlar məktəblərdə, kənd sovetinin binasında divarlara yapışdırılır. Elə kənd olur ki, oradan 2-3 namizəd, elə kənd olur ki, sadəcə bir namizəd müraciət edir. Namizədlər psixoloji test və müsahibədən keçirilir. Bu testlərdə müəyyən psixoloji xüsusiyyətlər ölçülür. Məsələn, müəllim nə qədər emosional hazırlıqdır, nə qədər ünsiyyətqədər, uşaqların diqqətini cəlb edə bilirmi və s. Ümumiyyətlə, 6 xüsusiyyət üzrə psixoloji test və 5 açıq situasiya qoyuruq. İcma əsaslı təhsildən götürdüyümüz hallar üzrə yeni tərbiyəçi namizədlərin sərəncamı cəmiyyətin müəyyən tələbləri təmin etməyə çalışırıq. Onlardan hiperaktiv uşaqlarla necə davranacağımızı, anasından ayrılmamaq istəməyən uşağı təlimə necə cəlb edəcəyini soruşuruq. Təbii ki, onların hamısından dolğun cavablar gözləmirik, ancaq namizədlərdən kreativ fikirlər çıxma biləcəyinə də inanırıq. Beləliklə, müsahibədə psixoloji test və müsahibədə namizədlər ələnlər. Bu il müsahibələrdə və sonradan monitorinqlərdə müşahidə etdik ki, həyata keçirdiyimiz psixoloji testin çox böyük əhəmiyyəti oldu.

lən üçün fərdi planların hazırlanması da nəzərdə tutulur. Təlimlərdə müəllimlərə nağıllar vasitəsi ilə öyrənmə ilə bağlı seminarımız da olacaq. Bu modul da çox maraqlıdır.

Valideyn təhsildə iştirakının önəmini anlayacaq

- Təlimlərdə tərbiyəçi-müəllimlərə valideynlə işi qurmağın sirri nədir?

Əlbəttə, müəllimlərə layihənin niyyəti icma əsaslı adlandırıldığı, valideynlərlə işin önəmi izah edilir. Tərbiyəçi-müəllimlər bilir ki, valideynlər bu fəaliyyətin əsas komponentidir və prosesdən kənarda qalmamalıdır. Onların iştirakı mütləq təmin edilməlidir. Demirik ki, 20 nəfərdən ibarət qruplarda valideynlərin hamısı iştirak etməlidir. İkibir, üçbir iştirak etməli, prosesə daxil olmalı, 2 saat ərzində qoyulan qaydaları evdə də davam etdirə bilərlər. Nə baş verdiyini görməli, uşağın öyrəndiklərini valideyn evdə də tətbiq etməlidir. İkinci bir tərəfdən, indidən valideynləri prosesə cəlb etmək ona dələldir ki, sonradan valideynlərlə məktəbdə əlaqə itməyəcək. Uşaq yuxarı siniflərə getdikcə bu əlaqələr qırılmayacaq. Düşünürük ki, valideyn bu müddət ərzində təhsildə iştirakının önəmini anlayacaq.

- Valideynləri prosesə cəlb etməyə nə qədər nail ola bilərsiniz?

İlk vaxtlar çətin idi. Monitorinqlərdə gedəndə müşahidə edirdik ki, valideynlər qonaq kimi oturub müəllimlərin nə etdiyini maraqla izləyirlər. Bu vəziyyət yavaş-yavaş dəyişdi. Tədris ilinin ortalarında müəllimlə valideyni ayırmaq bilmirdik. Sinifdə valideynlər prosesə elə daxil olurdular ki, ilk baxışda onların müəllim yox, valideyn olduğu anlaşılırdı. Bu, həm də icma tərbiyəçi-müəllimlərinin böyük nailiyyəti idi. Nail olmaq istədiyimiz budur ki, valideyn məktəbdə yaxından maraqlansın. Ehtiyac duyulan hər hansı işi kimisə gözləmədən özü etsin, problemi özü çözsün, sınaq stulu özü düzəlsin.

- Bu prosesdə atalar nə qədər fəaldırlar?

O qədər də fəal deyillər. Ancaq proseslə maraqlananlar da var. Avropa İttifaqı ilə layihə çərçivəsində eston mütəxəssislərlə Masallı rayonuna getmişdim. Orada atalardan biri bizə yaxınlaşdı təşəkkürünü bildirdi. Ən çox xoşuna gələn komponentin də valideynlər üçün maarifləndirici təlim və sessiyaların nəzərdə tutulması olduğunu vurğuladı.

- 2017-ci ildən başlayan bu prosesdə icma əsaslı təhsilə tamamilə bərabərliklə başlayınlar yaqın ki, var. Onların məktəbəhazırlıq prosesinə keçidi ilə bağlı müşahidələriniz varmı?

Təbii ki, gələcəkdə monitorinqlərlə bərabərliklə başlayınlar da daxil etməyi düşünürük. Həmin şagirdlərin həm akademik nailiyyətlərini, həm də davranışlarını ölçməyi planlaşdırırıq. Ancaq hələlik bunu bir məktəb direktoru etdi. Belə ki, ötən il həmin məktəbdə açılan qrupa ancaq 4 yaşlılar cəlb olundu. Biz buna narahatlığımızı bildirdik ki, qruplarda 3-4 yaşlılar qarışdırılmalıdır. Direktor bu davranışın səbəbini icma əsaslı təhsilə cəlb edilən 4 yaşlıların bu il onlarla birlikdə məktəbəhazırlıq qruplarına cəlb edilməyən 5 yaşlılardan fərqi görmək məqsədi ilə izah etdi. Həmin uşaqlar bu il məktəbəhazırlıq qrupundadırlar. Bu yaxınlarda direktorla gö-

rüşdüük. Həmin təhsil müəssisəsində icma əsaslı təhsilə cəlb edilən siniflə digər sinif arasında çox böyük fərq olduğunu dedi. Bundan başqa, sifahi rəylər də eşidirik. İcma əsaslı təhsil özüni ölkəmizdə də doğruldu.

Məktəblərdə monitorinqlər

- Bunu keçirdiyiniz monitorinqlərdə nə gördünüz? Ötən həftədən başlayaraq yeni fəaliyyətə başlayan 250 icma əsaslı uşaq tədris mərkəzlərində monitorinqlər başlandı. Məqsəd nədir?

Monitorinqlərdə həm məzmun, həm də texniki tərəflər ölçülür. Tutaq ki, sinif quruluşundan, dizaynından tutmuş, təhlükəsizliyə qədər bütün parametrlər üzrə qiymətləndirilir. Ən çox müşahidə etdiyimiz səhvlərdən biri budur ki, otağın divarlarına kororanə şəkillər yapışdırılır, quş, ağac və s. şakillər. Ona görə təlimlərdə bu məsələyə bağlı ayrıca seminar da müəyyən edilmişdir. Sınıfın dizaynı məqsədyönlü olmalıdır. Məsələn, bir tərəfdə oxu guşəsi yaradılmalıdır. Mütləmədi olaraq məktəblərə nağıl kitabları göndəririk. Həmin kitablarla guşəni zənginləşdirə bilərlər. Yaxud, musiqi guşəsi olmalıdır. Bu guşəyə də musiqi ilə bağlı şəkillər, musiqi aləti qoymaq olar. "Musiqi aləti" deyəndə, mağazadan hər hansı musiqi alətini almalı nəzərdə tutulmur. Tutaq ki, plastik su qablarının içərisinə lobya, makaron doldurur, onların çıxartdığı fərqli səsləri göstərməyə çalışırıq. Belə nümunələr çox vermək olar. Uşaqların istəyində gedib şəkil çəkməyə bələdçi bir incəsənət guşəsi yaratmaq olar. Ya da bir STEM guşəsi və s. Bilməliyik ki, uşaq sadəcə eşitməklə yox, həm də görməklə, etməklə öyrənir. Monitorinqlərdə müəllimin uşağın diqqətini necə cəlb etdiyini müəyyən edirik.

Hədəflərimizdən biri də təhlükəsizliyin təmin edilməsidir. Məktəblərdə elektrik xətlərinin neçə çəkildiyinə, otaqda işıqlandırılmaya, hətta kilimlərin necə döşəndiyinə diqqət yetiririk. Hərəkət edərkən uşağın sinifdə zədələnmə biləcəyi bütün ehtimalları hesablayırıq. Müəllimlərin məzmunu necə keçməsi də monitorinqlərin əsas hədəflərindəndir. Tutaq ki, fəsilə bağlı mövzunu necə bəzəyir. Burada müəllimlər bəzən proqramdan geri qaldım deyib, narahatlıq keçirirlər. Halbuki proqrama uyğun deyil, məqsəduyğun təlimlər əhəmiyyətlidir.

- Monitorinqlərin nəticəsi nə olacaq?

Hələ ki, 2 rayonda olmuşuq. Komanda olaraq, 32 rayonun hamısında eyni vaxtda olmağı çatdırırıq. Bir yaxşı halı qeyd edə bilərəm ki, əvvəlki 50 icmanın 18 müəlliminə metodistliklə bağlı təlimçilər üçün təlim keçdik. Yeni açılan icma əsaslı mərkəzləri əvvəlki daha təcrübəli tərbiyəçi-müəllimlər metodist kimi həm monitorinq edəcək, həm də tövsiyələrini verəcəklər. Bu, həmkarın həmkara dəstəyi, təcrübə mübadiləsi kimi də müsbət nəticə verəcək. Bu minvalla bəlkə müəllimlər öz həmkarlarından daha çox öyrənmə bilərlər. Monitorinqlərin nəticələri isə növbəti təlimlərdə müzakirə olunacaq. Konkret adlar çəkmədən başlıqları müzakirə edəcəyik. Hesab edirik ki, bir mərkəzdə müşahidə etdiyimiz boşluq hər hələ digərində də rast gəlinir. Ona görə də ümumiləşdirilmiş şəkildə bir faktın izahı digərləri üçün də nümunə olacaq.